

СЛОБОДАН КАЛЕЗИЋ

СТУДИЈА О СИГНАЛИЗМУ*

Паралелно са књигом „Свијет сигнализма“ Жарка Ђуровића, као заједничко издање појавила се и трилогија о истом ствараоцу под насловом „Магновења Жарка Ђуровића“.

Прошло је равно 50 година од када се Жарко Ђуровић као млад, 23-годишњи пјесник, са неколико својих такође младих другова огласио првом, заједничком пјесничком збирком под насловом „Нас пет“ (1951). Упркос бројним непредвиђеностима које је даљи живот носио, сударима са својим временом па и са собом, дисконтинуитетима и траумама у сфери друштвеног и личног живота, упркос добрих 99 разлога да у даљем трајању и стваралачком раду не буде како је било, Ђуровић се развијао линијом посве постојаног континуитета и интензивног стваралачког набоја. Као и још један, у основи ипак невелик број умјетника из његовог или приближно његовог генерацијског слоја (у првом реду се овдје мисли на Душана Костића) Ђуровић се примарно развијао као пјесник иновисног израза и модерне осјећајности, да би по том својству и постао најпознатији. У сјенци тако снажног стваралачког, поетског лука, као да су остала потиснута бројна друга интересовања овога писца, јер он је - годинама и деценијама - своју поетску вокацију реализовао и у другим, сусједним жанровским сферама - као критичар, есејиста, путописац, хроничар, фелџонист. Овако разноврсна дисциплинирана усмјерења његовој поезији нијесу штетили нити је ометала, док се у обрнутој релацији може казати да поезија њима јесте користила, ако не чиме другим, а оно издашно изражајном свјежином, доживљајном непосредношћу и бујном асоцијативношћу. Остварујући се оваквим комплексним суодносима у равни властитих креативних пројекција, Жарко Ђуровић је континуирано развијао голему креативну енергију у којој је потреба за ослањање не књижевно-историјски контекст

* Промоција књига Жарка Ђуровића, ванредног члана ЦАНУ, одржана у Црногорској академији наука и умјетности 28. јануара 2002. г.

и традицију бивала радикално потиснута више него богатим властитим искуством и сензибилитетом. Да би се ефикасно и убједљиво поткријепила овдје изражена запажања, на овом мјесту је довољно навести да је, поред тридесетак умјетничких Ђуровићевих књига за одрасле и за дјецу, по разним периодичким издањима остало као посијано око 2.000 његових библиографских јединица, од чега само у часопису Стварање (гдје се ипак пласирају опсежнији и сложенији текстови) чак педесетак књижевно-културних и есејистичких прилога. Зато није случајно да се, поред поезије, Ђуровић досад најпоузданије исказивао управо у овој категорији, у којој спадају његове посебно објављене књиге „Мера и тумачење“, „Небески излетници“, те „Значења и домети“. Пред нама је управо четврта књига из ове групације - „Свијет сигнализма“.

Већ је, на нивоу крокија, указано на модерност Жарка Ђуровића као битно одређење његовог поетског профила, што се нарочито види ако се његово дјело посматра са становишта примјене израза и стваралачког поступка. Када се овоме дода и више него континуитет у развоју и раду, недовољно упућеном читаоцу би се могло причинити како Ђуровићева дјела настају и лако и брзо. Да је такав утисак опасна варка, више него убједљиво говори књига која плијени нашу тренутну пажњу. У том смислу ово оставрење за нас је индикативно на два начина или на два нивоа. На једној страни, сам у своме духу отворен за ново (за нове подстицаје и сензације, за ново виђење макар и од раније препознатљивих мотива и идеја), Ђуровић посједује и његује ону врсту афинитета која значи надвлађивање, превазилажење већ познатог и освојеног. Такво стање духа и укуса, креативне умјерености такође, непрестано га окреће и приближава авангардним појавама, оној новој традицији која прије свега хоће да буде укидање традиције, њено превазилажење, ослобађање од умилног загрљаја који би могао више да умртвљује него да поспјешује нове развојне импулсе и фазе. А синглазам је управо једна од таквих појава, у сфери пјесничког стварања од најизразитијих и на подручју српског језика најразвијенијих.

На другој страни Ђуровићево критичко и критичарско интересовање за сигнализам зачело се не много након обзнањивања ове појаве крајем шездесетих година XX вијека, првенствено оличене у плодотворности поетских идеја и сада већ импозантних поетских искустава оснивача и главног протагонисте покрета Мирољуба Тодоровића. Књига „Свијет сигнализма“ није кохерентна студија али исто тако ни пуки, механички збир чланака, огледа и критика о овој појави и њеним појединачним умјетничким чиновима. Ако се прецизније ишчита књига о којој је ријеч и издвоје поједини подаци који су са њом у непосредној вези, онда није тешко закључити да Ђуровић у континуитету, али и са великим разумијевањем и афинитетом, љубави и подстицајношћу, прати ову појаву већ скоро четврт стољећа. Први разлог из ове књиге дакле, приказ Тодоровићеве збирке „Телезур за тркање“, настао је сада већ прилично

далеке 1977.. док неколико посљедњих најновијих датира из 2000-2001. године. Да се овом приликом послужимо са још неколико података. Тодоровић је за тридесетак година објавио исто толико пјесничких књига, а Ђуровић у назначеном периоду критички пропратио више од једне трећине тога опуса. Поред већ наведене, пропратио је збирке „Чорба од мозга“, „Инсект за слепочници“, „Поновно узјахујем Росинанта“, „Белоушка попије кишницу“, „Ослобођени језика“, „Дишем, Говорим“, „Сремски ћевап“, „Амбасадорска кибла“, „Трн му црвен и црн“, „Игра и имагинације“, „Рецепт за запаљење јетре“. Уз ове прикључено је неколико прилога, - о једном зборнику радова о сигнализму, што га је приредио Миодраг Шијаковић и о студији о Тодоровићевом пјесништву „Свет у сигналима“ Миливоја Павловића. Овој цјелини такође је прикључено и неколико пратећих, мање амбициозних чланака о једној изложби и о једном смипозијуму о сигнализму. Сви ти прилози спадају у истоврсну групу ауторових интересовања. Да би направио књигу није било довољно да их обједини и смислено распореди, већ је за ову прилику Ђуровић написао и неколико нових, комплекснијих, у новом контексту носећих огледа о појединим аспектима исте теме. То су радови о сигнализму као умјетности електронског доба, о новини као стваралачкој парадигми сигналу, о тзв. скривеном, заправо шатровачком говору и о рефлексности или мисаоним акордима сигнализичког пјесништва. Тако је ова наоко и формално непретенциозна књига настајала - као што је већ речено - скоро четврт стољећа, да би на крају била обликована и јавила се као резултат изнимне привржености једној новој, за ствараоца отвореног духа изазовној, чак интригантној теми.

Не само са живим интересовањем, већ и са дозом узбуђености несумњивом компетентношћу, Ђуровић сагледава многа својства и говори и о многим аспектима сигнала. У овој прилици вриједно је нагласити неколико кључних тачака и разлога за такав однос. Ђуровић наглашава важну чињеницу, узету из ширег књижевно-историјског контекста, да су (ако изуземемо наше класично народно пјесништво) одреда сви наши правци и фомације, стилкови и школе настајали као више или мање закасњели ферлекси одговарајућих појава из развијенијих махом европских средина. Једино је са сигнализмом обрнуто - то је први поетски правац који је заснован и развио се у српској књижевности, да би одатле преузимале као значајну иновацију неке од европских литература, пољска, италијанска, чешка и француска првенствено.

Ђуровић такође компетентно говори о оном што чини саму срж и битност сигнализичке поетике и поезије, о сигнализму као умјетничком рефлексу електронике, о вези текстуалног и ликовног слоја у овом комплексу, о програмираном упливу свакодневице који се манифестује у широком регистру од социјалних до рефлексних значења, о новом односу према језику и новој његовој употреби.

У појединим, рјеђим фрагментима аутор додирује и поједине сфере из ширег књижевно-историјског контекста. Сигнализам непрестано види као изнимну, радикалну новину у стваралаштву, али се чини као да остаје без довољно аргументације друга могућна теза, по којој је заправо већина нових појава у умјетности почетком XX вијека и између два рата, збирно названих авангардом, гдје подједнако спадају футуризам и дадаизам, надреализам и експресионизам, зенитизам и хипнизам, заснован у своје вријеме као мање радикалан заокрет од традиције и као израз радикалних тежњи у изналажењу новог.

Сигнализам није самоникла појава, већ се итекако ослања на нека од авангардних искустава, нарочито на склоности ка тзв. аутомстском писању надреалиста и на више него развијену графичку визуру текста код зенитиста. Екскурси у даљу прошлост овдје су ријетки и са разлогом редуktivни, али када их већ има није јасно, или барем није довољно аргументовано, зашто би модерни поетски израз од Бодлера до Малармеа, представљо већи отклон од традиције него што је био онај у знатно старијем времену између романтизма и класицизма. Ова опаска има свој разлог већ у чињеници да, мада поднаслов књиге гласи „Стваралаштво Миролуба Тодоровића“, Ђуровић се креће изван уских граница овако назначене теме. У знатном дијелу књиге „Свијет сигнализма“, наиме, аутор проширује проблематику којом се бави при чему Тодоровићево пјесништво служи више као повод и подстицај за елаборирање кључних проблема из укупности овог стваралачког и културолошког феномена.

Нека на овом мјесту буде укратко апострофирана још једна у низу одлика Ђуровићеве књиге о сигнализму. Посматран са становишта поетике, сигнализам претпоставља велику инвентивност, такорећи неограничене слободе и нови говор. Ђуровић не само да изражава разумијевање оваквих поетичких основа, већ се и сам као писац користи њиховим искуством. Предност и вриједност његове књиге о сигнализму садржана је у слободи и неконвенционалности властитог говора чија се аналитичност обогаћује личним тоном есејистика. Егзактни изражајни слој као да повремено бива оплемењен непосредно колоквијалношћу. Ђуровић повремено и понегдје модификује познате изразе и појмове правећи од њих - „то исто само мало друкчије“. Тако, на примјер, у његовој говорној равни „Релеф“ постаје *релефика*, „Суштина“, - *сушћосћ*, а „смисаони“ - *смисловни*. *Казивна* - то је она „која казује“, а *крећалачки* - онај „који се креће“. „Говорни флуид“ је - *флуидизација*, а „израстање у синтагме“ - *синтагмирање*. *Језгичан* - то је оно што се „преображава у језгро“, а за „следећи“ директно је узет израз из руског језика *следјушчи*. Укратко види се да је књигу о *поезији* сигнализма писао *јјесник*.

Док је Ђуровић, нарочито у новије вријеме, све интензивније писао о феноменологији сигнализма, други су писали о Жарку Ђуровићу. Књига „Магновења Жарка Ђуровића“ је коауторско дјело. Да напишу сваки по један оглед о овом ствараоцу наши су добре разлоге књижевни критичари

Велизар Бошковић, Бранко Поповић и Миодраг Мркић. Ови аутори као да су у припреми неведеног пројекта пошли од заједничке, начелне методолошке претпоставке, да Ђуровићевој поезији приступе на јединствен, глобално кохерентан начин. Овакво опредјељење садржано је у факту да је пјесниково дјело освијетљено не споља, инструментаријем традиционалног монографског приступа, већ управо изнутра, што ће рећи поступком идентификације и тумачења самих структурних елемената и њихових иманентних веза. Зато се и стиче утисак да књига „Магновења Жарка Ђуровића“, колико год да она јесте скуп од три посебна огледа разних аутора, дјелује као цјелина, скоро би се могло рећи као студија. Као таква, она је саздана у облику не много разубјеног виђења и тумачења основног предмета, тј. Ђуровићевог пјесништва у ком је нарочито примјетан приступ томе предмету, који би најадекватније могао бити описан као структурно-феноменолошки. То значи да је у овој књизи остао по страни или минимизиран читав низ питања, као што су развој Ђуровићевог пјесништва по фазама и мијенама, утврђивање теметско-мотивских константи и идејних значења, или типолошко одређење овог поетског комплекса. Напротив, приступајући изнутра, аутори као да се опредјељују за инфузионо и иманентно ишчитавање Ђуровићеве поезије. Више за њено морфолошко него вредносно дешифровање, а највише за анализу поетског језика и система његовог функционисања.

Па ипак, ма колико књига „Магновења Жарка Ђуровића“ Бошковића - Поповића - Мркића, споља гледано, дјеловала релативно кохерентно, након помног ишчитавања кристалише се као преовлађавајући утисак да се ради о различитим ауторским профилима из чега слиједе методолошке, и не само ове, разлике у приступима заједничком предмету. Тако, примјера ради, оглед Велизара Бошковића „Песник модерне вокације“ обликован је наглашено суптилним улажењем у проблематику пјесништва, ваљаним наглашавањем његове изражајне модерности и новина којима овај пјесник непрестано освјежава свој стваралачки рукопис. Бошковић не прибјегава тумачењу пјесништва путем пјесникове биографије, али је за њега свакако занимљиво питање ауторове личности коју освјетљава посредством неколико есејистичко интонираних крокија о Ђуровићевим драмама и траумама. Тек у једном тако формираном контексту, дакле у функционалној вези поезије и умјетникове личности слуте се обриси цјелине која би у једној проширеној верзији самостално могла нарасти до обрису студије.

Убједљиво најсажетији, оглед Бранка Поповића „Сновидбени дух поезије“ је структурисан као сажето, густо, максимално кохерентно ситуирање Ђуровићевог поетског вокабулара са становишта његове иманентне поетике.

Такав поетолошки прилог је утолико драгоценији што на изразито продубљен начин разлаже и изнутра освјетљава лавиринте језика и комплексе стваралачког поступа, што у укупној досадашњој литератури о Ђуровићу представља најрјеђи приступ. Овакав третман пјесника и битних

значења његовог дјела најближи је оном поступку који је популарно познат под изразом „пјесник њим самим“.

Најзад „Лирска алхемија“, оглед Миодрага Мркића, најопсежнији од текстова који конституишу ову књигу али и најразливенији. Без чвршће методолошке утемељености, аутор се определијелио за појединачно ишчитавање великог броја Ђуровићевих пјесама из књиге „Раст и смирај“ у којем је минус присуство методолошког знака богато компензовано непосредношћу доживљаја и конкретношћу запажања.

Колико год три наведена огледа била обликована у смислу разноврсних профилација (са становишта опсега и методологије, тематског примата и аналитике) све њих као да прожима јединствен дух добре намјере и конструктивног приступа једном флуидном проблему, који овом књигом бива одређен узорном тежином нове, драгоцјене чињенице у досадашњој разуђеној, а са овом књигом чак и импозантној критичкој литератури о Жарку Ђуровићу.

Овом приказивачу преостаје још само да пјеснику Жарку Ђуровићу пожели још добрих година и добрих књига, а публици да се захвали на изузетној пажњи.